

Gebieds- ontwikkeling doe je samen!

Doelen

KLIMAATBESTENDIG BEEKDAL

Met het uitvoeren van het beekherstel streven we naar een meer natuurlijke, robuuste en klimaatbestendige inrichting van het beekdal.

INTEGRALE AANPAK

Naast de beleidsmatige opgaven draagt dit project door zijn integrale aanpak ook bij aan recreatiedoelen, landschappelijke versterking, biodiversiteit en cultuurhistorie. Ook wordt er naar gestreefd de agrarische structuur te verbeteren.

Meer leven in het beekdal van de Kleine Beerze

Dit jaar gaan we de oplevering van het project 'De levende Beerze' vieren. Sinds 2009 werken we hierin met veel partners samen om het beekdal van de Kleine Beerze weer in haar oorspronkelijke luister terug te brengen.*

Naast natuur- en waterdoelen stonden bij dit project ook de toegankelijkheid van het beekdal en het verdienvermogen van ondernemers centraal.

Bijna vijftien jaar later zien we dat dit project echt een meerwaarde voor het gebied heeft opgeleverd. Water wordt langer vastgehouden in het gebied, de waterkwaliteit is verbeterd, de biodiversiteit neemt toe en er liggen kansen voor ondernemers en recreatie. Dat alles is mede te danken aan de goede samenwerking tussen de particuliere organisaties, overheden, bewoners en ondernemers in het gebied.

Water zo snel mogelijk afvoeren

Het dal van de Kleine Beerze was al lang voor onze jaartelling bewoond. Hier ontdekte men al vroeg dat sleutelen aan de waterhuishouding voordelig kon zijn voor de landbouw. De bochten van de Kleine Beerze werden vóór 1850 dan ook al bijna allemaal rechtgetrokken, om water sneller af te voeren. Ook na die tijd trad de waterloop echter nog regelmatig buiten haar oevers. Om percelen geschikt te maken voor de landbouw werden ze met behulp van sloten ontwaterd.

Zo ontstonden vruchtbare gronden waarlangs houtsingels werden aangelegd en wilgen- en elzenstruweel zich spontaan ontwikkelden. Het resultaat was een rijk en gevarieerd beekdallandschap met agrarisch gebruik. Dit gebruik intensiverde en vanaf de jaren 60 van de vorige eeuw werd het grondgebruik grootschaliger en monotoner. Veel sloten, houtwallen en andere begroeiing werden verwijderd. Zo ontstond ruimte voor grotere percelen met meer teeltoppervlak. Gewassen als aardappelen en mais hebben weinig waarde voor de biodiversiteit.

Terug naar het natuurlijke systeem

De huidige weersomstandigheden met lange periodes van droogte en forse regenpieken in combinatie met uitputting van de bodem laten ons inzien dat die natuurlijke systemen van vroeger zo gek nog niet waren. Door alle ingrepen in het verleden ging de veerkracht verloren en kon het beekdal de klimaatverandering niet aan. Tijd om in te grijpen.

VEEL BEREIKT

DANKZIJ GOEDE

SAMENWERKING

* Provincie Noord-Brabant, gemeenten Oirschot en Eersel, Brabants Landschap, ZLTO, Waterschap De Dommel en het Huis van de Brabantse Kempen.

Beekdal zorgt voor grote variatie in leefmilieus

Water, bodem en reliëf zijn de basis voor een variatie in leefmilieus. Oost-, West- en Middelbeers worden van elkaar gescheiden door de Grootte en de Kleine Beerze. Deze beken stromen op Baest ten noorden van de drie zusterdorpen samen. De Kleine Beerze stroomt over een afstand van 18 km van 34 m boven NAP naar 14 m boven NAP. Dat betekent meer dan een meter verval per kilometer. Wie denkt dat dat niets voorstelt, zal verrast zijn. Ditzelfde beekje was lang geleden in staat om door de Midden-Brabantse dekzandrug heen te breken. Het is nu niet goed voor te stellen, maar rond Middelbeers kennen ouderen nog altijd schrik van 'de stroom' in de winter. Bij sommige boerderijen moest het meubilair elke winter wel een paar keren naar zolder omdat hoogwater gevreesd werd. Kinderen werden gewaarschuwd voor de verdrinkingsdood, 'als het water komt' ...

Ook een gering hoogteverschil kan grote variaties in leefmilieus brengen. In de Kempen vloeit het regenwater vanuit de heidegebieden de Panberg ten zuiden van Eersel, de Buikheide ten noorden van Vessem en de Landschotse Heide ten zuiden van Middelbeers in een vertraagd proces omlaag. Onderweg voedt het al die natuurlijke biotoopjes, maar ook de akkers en weilanden. Zo kon het weelderige mozaïek van het Kempische landschap ontstaan. Met haar grote variatie aan biotopen en haar intieme akkertjes en hooilandjes. Alles staat met alles in verbinding.

Overstroming van de Kleine Beerze bij de Donk omstreeks 1960

Water vasthouden in het gebied

Door gronden aan te kopen en te ruilen heeft het beekdal 51 hectare aan waterbergingsruimte gekregen en moet het nu in staat zijn piekbuien op te vangen. Hierdoor konden stuwen vervallen en kan het waterleven zich nu ongehinderd verplaatsen naar de bovenlopen van de beek. Oude meanders zijn hersteld, de beekbodem is omhoog gebracht en de stroombedding is verbreed. Zo krijgt water meer stroming (en daarmee zuurstof), kan het over een breder gebied in de bodem zakken en houdt de beek in de zomer langer water vast. Met stuwtjes op de flanken en het verondiepen of dempen van slooten helpen ook boeren mee om water vast te houden in het gebied.

Familie Smulders, melkveehouders in Hoogeloon: 'Vanwege het veranderend klimaat met grotere hoosbuien en langere droogte, hebben wij meegewerkt aan dit project met kleine stuwtjes.'

Ook minder diep ploegen helpt. Door organische stof in de akkers te verwerken, gaan deze fungeren als een spons en kan de bodem meer vocht opnemen. Ook wordt op de lagere delen gezocht naar gewassen die natte voeten verdragen en op de hogere delen juist naar gewassen die meer droogte verdragen, zodat er minder grondwater nodig is voor beregening. Omliggende boeren passen agrarisch natuurbeheer toe en zijn zuinig met hulpstoffen. Zo werken we met z'n allen aan een gezond leefklimaat en herstel van de biodiversiteit.

Biodiversiteitsherstel

Brabants Landschap gaat in het beekdal van de Kleine Beerze het landschap van ruim honderd jaar terug herstellen. Daarmee komen in de Natte Natuurparels Molenbroek en Spekdonken en in de Korstbroeken natuurlijke graslanden, houtsingels, vloeiveides en laaglandbos terug. Bij de inrichting worden houtsingels en struweel haaks op de beek geplaatst. Zo ontstaan

VROLIJKE ZANGERS

Landschapselementen als struweelheggen, houtwallen en voedselbosjes zijn belangrijk voor vogels als roodborsttapuit en kneu. De roodborsttapuit heeft zijn nestje graag aan de grond in ruigtedelen aan de (sloot)oevers. De kneu (rondje) is nooit alleen en vliegt vaak in groepjes rond. Het mannetje verliest zijn felle rode kleur na het broedseizoen.

KLEINE JAGER

De hermelijn eet vooral woelmuizen, ratten en konijnen, maar lust ook wel een eitje of een vogeltje. Deze kleine jager gaat zowel zwemmend als klimmend achter zijn prooi aan.

kleinere percelen met kruidenrijk grasland, die afwisselend worden beheerd als extensief hooi- en weiland. Dit type landschap sluit cultuurhistorisch perfect aan bij beekdalen. Ook gaat Brabants Landschap proberen het zeer zeldzame natuurtipe kalkmoeras te ontwikkelen in het beekdal. Meer hierover lees je in de rubriek 'Bijzondere aankoop'.

Biodiversiteitsherstel is een proces van de lange adem. Natuur heeft rust, ruimte en een lange tijd nodig om nieuw evenwicht te vinden. De verwachting is dat het halfopen karakter van het landschap gaat zorgen voor een hoge soortenrijkdom. Naast de algemenere broedvogels zoals roodborsttapuit, grasmus en geelgors, zullen ook vogelsoorten van de Rode Lijst zoals grote lijster, patrijs, nachtegaal, kneu, ringmus en wielewaal zich hier thuis gaan voelen. En dit nieuwe biotoop is ook uitermate geschikt voor knaagdieren en kleine marterachtigen zoals wezel en hermelijn.

De charme van de beek beleven

Naast de middelen voor natuur en water kwamen er ook middelen om de cultuurhistorische en recreatieve beleving een impuls te geven. Dit moet ten goede komen aan gezondheid, welbevinden en verdienvermogen van de bewoners.

De slingerende beek roept oude herinneringen op. Ze is zichtbaarder en bereikbaarder geworden. Rond de dorpen is de beek nu dicht bij huis beter beleefbaar. Er zijn fijne ommetjes te lopen en de dorpen hebben ook zelf plannen kunnen indienen. Dat gebeurde bijvoorbeeld bij Vessem. De dorpsgemeenschap wil zich inzetten voor een gezamenlijke dorpsmoestuin, een voedselbos, een zwaluwenwand en een voorde (doorwaadbare plaats) met een strandje. Ook de schoolkinderen doen mee aan het project.

Nu de Kleine Beerze haar nieuwe loop heeft, worden wandelroutes uitgezet langs de beek. De meanderende beek biedt wandelaars steeds een nieuw panorama. Op sommige plekken zie je

Wim de Jong, beheerder/rentmeester Brabants Landschap: **'Het belangrijkste is dat recreanten de openstellingsregels respecteren, zodat de natuur voldoende rust krijgt. Honden los laten lopen en overal wandelpaden geven teveel onrust. Het broedgebied van de zeldzame wespendif zal bijvoorbeeld niet toegankelijk zijn.'**

Gebiedsontwikkeling doe je samen!

een grote watervlakte, op andere plekken spoedt het water zich door een vernauwing heen en knabbelt het aan de oevers. Wandelroutes komen alleen op plekken waar dit kan. Op kwetsbare plekken wordt de natuur met rust gelaten. Ook zijn er twee nieuwe fietspaden aangelegd die Vessem en de Landshotse Heide verbinden met de stad Eindhoven.

De herinrichting van het beekdal van de Kleine Beerze was geen makkelijke klus. Samenwerken in een gebiedsontwikkeling vraagt een open

houding van alle betrokken partijen. Goed luisteren naar elkaar is de basis. Ook voor overheden is dit nog niet vanzelfsprekend. Mensen willen wel veranderen, maar niet veranderd worden. De herinrichting van de beek heeft panelen doen verschuiven. Natuur en water hebben meer ruimte gekregen. Landbouw maakt een transitie door.

GEBIEDSONTWIKKELING DOE JE SAMEN!

Het belang van een goede grondpositie

Voor het bereiken van de doelen moesten er gronden geruimd worden. Om de beek zijn natuurlijke loop terug te geven, was er op sommige plekken geen landbouw meer

mogelijk. Maar dan moesten de boeren wel een aantrekkelijk alternatief krijgen. Van de benodigde gronden was 60% in eigendom van de

gebiedspartijen. Met deze grond kon geruimd worden, waardoor aan boeren in het beekdal een alternatief geboden kon worden. Zo kreeg het Waterschap de grond langs de beek in eigendom.

Eric Schellekens, projectleider Waterschap De Dommel: 'Vooral bij de grondverwerving heeft Brabants Landschap een onmisbare rol gespeeld. Zij kennen het gebied als geen ander en hebben in onderhandeling met lokale grondeigenaren belangrijke grondposities kunnen verwerven. Ik bewonder de vasthoudendheid en oplossingsgerichtheid van deze fijne collega's.'

Leerproces

Gaandeweg kwam er steeds meer ruimte voor goede samenwerking en vertrouwen. In het initiatief 'Landcoöperatie Dal van de Kleine Beerze' (2017) vinden boeren en burgers elkaar om samen ervaring op te doen met de veranderende positie van de landbouw. De aangesloten boeren kregen de beschikking over provinciale gronden om projecten te realiseren die ten goede komen aan de ruimtelijke kwaliteit, biodiversiteit en leefbaarheid of aan de culturele identiteit van de Kempen.

Korstbroeken

Brabants Landschap gaat in de Korstbroeken bij Vessem het oude beekdal-landschap herstellen. In de loop der jaren zijn hier veel sloten, houtwallen en andere begroeiing verwijderd om ruimte te maken voor grotere percelen en teeltoppervlak voor de landbouw (met onder andere aardappels en mais). Door de nieuwe inrichting met houtsingels en struweel ontstaan kleinere percelen met kruidenrijk grasland. Dit type landschap sluit van oudsher goed aan bij het beekdal en is uitstekend geschikt voor vogelsoorten van de Rode Lijst zoals grote lijster, patrijs, nachtegaal, kneu, ringmus en torenvalk. Ook algemenere broedvogels zoals roodborsttapuit, grasmus en geelgors verwachten we in het gebied.

Nieuwe districtsbeheerder: Jochem Sloothaak

Eind vorig jaar nam Jochem het stokje over van Hans Schep. 'Ik heb jaren in een boerderij in Westelbeers gewoond, precies tussen de Beerze en de Landschotse Heide in. Via mijn vrijwilligerswerk bij de lokale uilenwerkgroep en door veel te wandelen en fietsen, leerde ik de omgeving en de mensen kennen. Ik woon nu in Vught, maar kom welkelijks in de Kempen.' Hierbij viel de strakke scheidslijn tussen natuur en landbouw hem op en die zag hij soms ook terug bij de mensen in dit gebied. Jochem: 'Maar die scheiding hoeft er niet te zijn. Ik voel diep van binnen de drang om op te komen voor natuur, maar ik zie ook de verbondenheid met de landbouw. Juist voor die boeren-natuur heb ik me de afgelopen 15 jaar ingezet. Natuur en landbouw kunnen en moeten meer verweven worden, met respect voor ieders belang. We moeten weer meer koffiedrinken in plaats van e-mailen.'

'Mensen wonen, werken en brengen hun vrije tijd door in het landschap. Daarom hoort recreatie er ook in thuis. Aantrekkelijke routes, goede startpunten met infopanelen, excursies ... Dat begint nu allemaal in beeld te komen.' Brabants Landschap wil de natuur in het mooie beekdal graag laten zien, maar dat kan niet altijd en overal. Kwetsbare natuur gaat boven recreatie. Soms betekent dat een raster om motorcrossers buiten een bepaald gebied te houden of vee juist erbinnen of om jonge aanplant te beschermen. Of Jochem nog iets te wensen heeft? 'Dat we met elkaar in gesprek blijven om het dal van de Kleine Beerze voor iedereen nog mooier te maken. Het voelt goed dat ik me hier nu voor mag inzetten!'

Mooie voorbeelden zijn de Kunstroute langs de beek en verschillende beplantingsprojecten. Ook Brabants Landschap is met de Landcoöperatie in gesprek om te kijken hoe er samengewerkt kan worden. In dit kader is onlangs een intentieverklaring getekend voor het gezamenlijk beheer van gronden aan de beek.

Theo Hendriks, projectleider 'Levende Beerze' is vanaf het begin betrokken bij het proces: 'Gebiedsontwikkeling is een proces van lange adem. Na veertien jaar vol (financiële) tegenvallers, stopgezette Rijksprogramma's en soms boze boeren is er nu licht aan het einde van de tunnel.'

Toekomst in eigen hand

In Boer-Burgerdialogen kon meer begrip ontstaan voor elkaars positie. Later kwam daar het boek 'Leve de Kleine Beerze!' (2020) bij, waarin streekbewoners zelf hun visie op de toekomst van het beekdal verwoordden. Zo is ook een Koffiedialogencyclus opgestart. In laagdrempelige bijeenkomsten zoeken bewoners en ondernemers samen naar identiteit en verbinding. Met de dorpsraden als voorbeeld zoekt het beekdal naar een structuur om elkaar te bereiken en gezamenlijk verder te komen. De opzet van een 'Streekteam' zou hier een goede oplossing voor zijn.

Er is dus volop beweging in het beekdal van de Kleine Beerze. Bewoners en ondernemers willen verder. Het besef landt dat er grote schatten liggen in het landschap, de natuur, het erfgoed en de unieke verhalen van de streek.

Kijktip:
Bekijk hier de aflevering van Natuurstreken over de Kleine Beerze.

Leestip:
Leve de Kleine Beerze, Monique Leesberg en Ria Bernards, 2020.

Doetip:
Ga mee op excursie 12 juni om het beekherstel met eigen ogen te zien. Zie voor meer info de excursiebijlage.

Meer informatie:
www.levendebeerze.nl

Erik Ronnes, gedeputeerde Ruimte en Wonen: 'Het proces van 'De Levende Beerze' kan een voorbeeld zijn voor de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA), waar we ons nu op voorbereiden.'

